

Н. Николова

**МАРИН ДРИНОВ
ЗА „НЯКОЛКО ЗАБРАВЕНИ СПИСАНИЯ
НА СОФРОНИЯ ВРАЧАНСКАГО“**

Книжовното дело на Софроний Врачански не би имало съществена стойност за българската литература, за националното ни съществуване, ако просвещенецът не е търсил нови форми за книжовните си занимания.

С всяка своя следваща творба той надмогва дидактичността, напуска сферата на абстрактните поучения, за да даде тласък на човешката дейност чрез творби с гражданско звучене, светска тематика, по-широкообхватни, обвързани с човешките търсения на конкретното време¹. Можем да се съгласим с изказаното от Ив. Радев обобщение: „М. Дринов, Ал. Балан, И. Моллов, П. Орешков, В. Златарски, Б. Пенев, заели се с изясняване характера и значението му, стигнаха бързо до вярна интерпретация на неговото наследство. Свой дял с оценките и наблюденията си имат М. Арнаудов и Н. С. Державин, в по-ново време – В. Киселков, Б. Ангелов, П. Динеков, Д. Петканова, В. Конобеев, К. Мечев, В. Мутафчиева, Т. Копреева, Л. Боева и др.“². Но не трябва да забравяме, че хронологически пръв между тях е Марин Дринов.

Истински шанс и принос за българската наука е когато се открие „някое забравено или неизвестно творение на известен книжовник или обществен деец“³.

През 1884 г. в „Периодическо списание“ на Българското книжовно дружество видният български учен проф. Марин Дринов публикува статията „Няколко забравени списания на Софрония Врачанскаго“. Тя е препечатана в „Съчинения на М. С. Дринов“ под редакцията на проф. В. Н. Златарски (т. 2, 1911). Състои се от: уводна част, текстологично описание и притурка.

I. Уводна част

Поводът за написване на статията е, че през 1871 г. в Цариград при Антим Видински Марин Дринов е видял един ръкописен сборник, който му се е сторил доста любопитен: „Намирам за добро да обнародвам поне кратките си бележки за тоя сборник и при това да изкажа мислите и предположенията, които ми докарва на ум неговото съдържание“⁴.

Ръкописният сборник, който е ползвал проф. Марин Дринов, е писан в Разград през 1850 г. от поп Кръстьо. На 9-ти, 10-ти и 253-ти лист от сборника поп Кръстьо си е написал името. Ученият М. Дринов отбелязва, че „това обаче не значи, че на 1850 г. е и съставен сборникът: той е съществувал и по-преди – поп Кръстьо го е само преписал от стар препис“⁵.

II. Текстологично описание

Според М. Дринов сборникът се състои от 269 големи листа, добре подвързани с кожени кори. Първите 253 листа съдържат различни статии, на които заглавията са писани с червено мастило. „На 253 листо се захваща подробно съдържание на повести и различни поучения. На 268 и 269 листе се намират няколко летописни бележки“⁶.

Това е първият текстологичен опис на тези Софрониеви трудове. Освен няколко кратки слова, поучения и повести в сборника са поместени три литературни труда, а именно:

1. „Митология Синтипа философа“;
2. „Басни Езопови и други баснословия“;
3. „Философски мудрости“.

Подробно и детайлно проф. Марин Дринов дава описание на трите статии, цитира част от текста на съдържанието и твърди, че са написани от Софроний Врачански: „Не се съмнявам, че всички гореизброени статии, които се съдържат в сборника на блаженный Антима, са излезли от перото на приснопамятний Софроний Врачански. В това ме уверяват следните обстоятелства“⁷, които ние ще обобщим, както следва:

а) В „Митология Синтипа философа“ е отбелязано в заглавието, че е „преписана и преведена от гръцки език на български кратък и прост език на 1802 лето на Видина“⁸. През 1802 г. Софроний е живял във Видин, където е бил принуден да стои около 3 години. Навярно добре е познавал гръцки език и е могъл да превежда или, както той се изразява, „да преписва“ от него, това също ни е добре известно както от биографията му, така и от неговия „Кириакодромион“ (вж. заглавието му – „преписан от славянски и от гръцки език на български прост език“).

б) Преди да види „Философски мудрости“ в сборника на Антим, Марин Дринов е имал предположение, че Софроний е написал голямо философско съчинение. Това му е съобщил през 1870 г. в Белград един съотечественик, Недялко Жеков, който го уверявал, че е видял някъде в България такова ръкописно философско съчинение, в което имало бележка, че е написано от Софроний.

в) Заключение думи в автобиографията на Софроний Врачански ясно показват, че освен „Кириакодромиона“ Софроний е написал още „няколко книги“, които не е имал време и възможност да печата и които по ръкописен начин са се разпространявали между българите. За това им разпространение усърдно са се грижили Софрониевите ученици, един от които е бил Теодор Стоянович от Видин⁹.

г) Езикът, с който е написан сборникът на Антим, е напълно еднакъв с езика, който срещаме в добре познатите Софрониеви трудове, а именно: „Кириакодромиона“, автобиографията и писмото до българските търговци във „Влахобогдания“. „Както тук, така и там само заглавията са писани с църковен език; всичко друго е изложено с простонародната ни пластична българска реч, тук-там прошарена с църковнославянски фрази“¹⁰.

Въз основа на цитираните обстоятелства изследователят проф. Марин Дринов отбелязва, че в сборника има няколко забравени съчинения на Софроний Врачански: „Тия забравени Софрониеви списания могат да хвърлят нова светлина както върху самата личност на приснопамятний Врачански епископ, така и върху началната история на новобългарската книжнина“¹¹.

В общи линии изказаните от проф. Марин Дринов научни аргументи остават релевантни в една или друга степен и всички изследователи след него не пропускат да вземат отношение към изводите му. В. Стоянов в статията „Два новооткрити саморъчни трудове на Софроний“ споделя напълно мнението на М. Дринов, „че всичкият оригинал на гореспоменатия сборник е произлязъл от перото на самия Софроний, но не можем да кажем кога и как именно е попаднал оригиналът или един по-нов негов препис в ръцете на отца поп Кръста поп Атанасов в Разград; възможно е обаче и самият Софроний да е оставил сборника си в Разград у отца поп Атанас, бащата на поп Кръстя – за преписване и разпространение по България и възможно е да е станало това в 1810 г., когато Софроний с руските войски е дохождал от Влашко чак до Разград“¹².

Детайлно, прецизно и точно, с оглед на исторически факти и събития, проф. М. Дринов дава оценка на Софрониевата творческа дейност. Той изтъква някои биографични сведения: „...че във Видин и особено във Влашко Софроний Врачански се запознава с просветителските движения между гърците и сърбите“¹³. През този период се

създават новогръцката и новосръбската книжнина. Марин Дринов отбелязва, че „между сърбите с голям ентузиазъм се четат съчиненията на Софрониевия съвременник Доситей Обрадович, Езоповите басни и др.“¹⁴. Доситеевите съчинения слагат основата на новосръбската книжнина, пробуждат националните чувства на Софроний и оказват огромно влияние за формиране на творческите му възгледи и идеи.

Марин Дринов подчертава, че при съставянето на „Басни Езопови и баснословия“ Софроний се е ползвал от басните, които Доситей Обрадович е обнародвал. За „Кириакодромиона“ си Софроний отбелязва още в заглавието, че е „преведен и преписан от славянски и гръцки език“¹⁵.

Забележителен е трудът на С. Врачански „Философски мудрости“. Проф. Марин Дринов обръща внимание, че „възможно е в това Софрониево съчинение да има някакво ехо от онова философско движение, което е обзело западноевропейските литератури през миналия век и към което книжовникът се е приобшил чрез гръцката книжнина“¹⁶. „Чрез философското знание възрожденският писател иска да преодолее небрежното отношение на българите към мъдростта. Той осъзнава пръв необходимостта българите да мислят разумно и да се ползват от постиженията на световната философия, като с това поставя на преден план проблема на разума“¹⁷. Очевидно проф. М. Дринов е видял в този Софрониев стремеж към „разума“ отглас на мощното европейско движение на Просвещението. Забележително е, че големият и ерудиран български учен осмисля личността и делото в един широк европейски исторически и културен контекст. Това потвърждава още веднъж факта, че като изследовател и интерпретатор М. Дринов се отличава с една подчертана „модерност“, нещо, което не бихме могли да кажем за повечето от съвременниците му и която е актуална и днес.

Възрожденският книжовник Софроний Врачански е виждал значението на философската култура за усъвършенстване на българската словестност и утвърждаване на духовните ценности, необходими за Българското национално възраждане. Заедно с това тя е била необходима за утвърждаването на самостоятелния контекст в българската духовна култура.

За „Митология Синтипа философа“ Софроний ясно отбелязва, че я е превел от гръцки език. „Митология Синтипа философа“, или както я наричат – „повест за седемте мъдрец“, е една от най-популярните повести. Съчинена за пръв път в Индия, още в първите векове след Рождество Христово, тя се е разпространявала по цял свят и е била преведена на различни езици – арабски, еврейски и на всички европейски. Любимо и занимателно четиво, тя е оказала голямо влияние върху Софроний Врачански като негов превод.

III. Притурка

В последната част на статията, наречена „Притурка“, проф. Марин Дринов съобщава, че г-н Иречек го е зарадвал с известие за едно откритие по повод последното си пътуване до България. В Айтос, при секретаря на тамошния съд, г-н Никола Йорданов (от Медвен), той е видял запазен български ръкопис, подвързан с дървени кори, който имал 349 листа, под наслов „Гражданское позорище“. В предисловието се казвало, че това съчинение първо е превел от латински на гръцки език Николай Маврокордато, пръв фанариотски господар от Влашко, а пък Софроний, „смирений епископ Врачански“, го е превел „от гръцки език на български наш прост език, за да бъде разбран от българския народ в 1809 г.“¹⁸.

Проф. Марин Дринов не пропуска да обърне внимание на просвещенско-демократичните подбуди на врачанския книжовник, заявявани многократно в неговите преводни, компилативни и авторски текстове – да пише подробно на език, „прост и достъпен“ за българските читатели. Ще припомним изказаното обобщение от проф. В. Киселков: „Не ще съмнение, Софроний е обновявал в езиково отношение старинните чужди преводи и преписи с цел да ги направи по-приятни за слуха и по-достъпни за разума на всеки българин от неговата епоха“¹⁹.

Ръкописният сборник всъщност е доказателство за това, че възрожденецът постепенно е разширявал духовните си хоризонти с една мисъл – да осъществява житейската си програма. В него се открояват оригинални моменти, които изясняват мирогледа и нравствените принципи на преводача, неговата житейска философия, изградена на базата на натрупания опит през годините. В творческите си търсения на писател е стремежът му не само да поучава, но и да обогатява българина, предлагайки опита на другите по-напреднали народи, сродявайки го със света чрез философските мъдрости, басните, разказите за гърци, руси, перси и римляни. Няма съмнение, целта е била просветителска – да се активизира и възроди духът български²⁰. Очевидно тя е осъществена.

Тази книга се превръща в първата най-ярка творба на просвещенската мисъл у нас. Тя е свидетелство за съчинение, повлияно от нови идеи за културно-просветна дейност. Акад. Н. Державин споделя високата оценка на своя предшественик и учител проф. Марин Дринов, че сборникът е „антология на науката и просвещението“. Софроний Врачански доразвива идеите на Паисий Хилендарски, дава нови насоки на възрожденската ни литература, обогатява традициите през първата половина на XIX век²¹.

В заключение можем да обобщим, че творческата езикова личност слага своя отпечатък върху ситуацията на своето време. С цялостното си книжовно наследство Софроний Врачански безспорно е втората езикова личност след Паисий Хилендарски, която затвърждава една традиция на езиково и културно строителство. В тази блестяща поредица от строители на българския език, които езиковата наука днес определя като езикови личности с национален характер, имат своето място – всеки с времето си и според повелите на историческия момент – Софроний Врачански и Марин Дринов.

Срещата, макар и задочна, между две ярки езикови личности с национално значение за историята на българската книжовност и новобългарския книжовен език е доказателство за приемствеността между поколенията будители, очертала постъпателния път към духовно възраждане на българския народ, т.е. завръщането му към неговите европейски и славянски корени.

¹ Келеведжиева, С. Наричаха го Софроний. С., ИК „Жажда“, 2004, с. 76.

² Радев, И. Софроний Врачански – личност и творческо дело. С., 1983, с. 7.

³ Моллов, И. Новонамърен ръкописен сборник на Софрония Врачански от 1802 г. С., 1911, с. 137.

⁴ Дринов, М. Няколко забравени списания на Софрония Врачанскаго. – В: Съчинения. Т. 2. С., 1911, с. 321.

⁵ Пак там.

⁶ Пак там.

⁷ Пак там, с. 324.

⁸ Пак там.

⁹ Пак там, с. 325.

¹⁰ Пак там, с. 326.

¹¹ Пак там.

¹² Стоянов, В. Два новооткрити саморъчни трудове на Софрония. – В: Периодическо списание, Кратки вѣсти от научний и книжовний свѣтъ., 1889, № 28–30, с. 792.

¹³ Дринов, М. Цит. съч., с. 327

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Пак там, с. 329.

¹⁶ Пак там, с. 329.

¹⁷ Данков, Е. Философската култура на Софроний Врачански. – В: Софроний Врачански и проблемите на възрожденската ни култура. В. Гърново, 1990, с. 92.

¹⁸ Дринов, М. Цит. съч., с. 330.

¹⁹ Киселков, В. Софроний Врачански – живот и творчество. С., БАН, 1963, с. 147.

²⁰ Вж.: Келеведжиева, С. Цит. съч., с. 77.

²¹ Вж.: Державин, Н. Сборник статей и исследований в области славянской филологии. М., 1941, с. 142.